

บทที่ ๒

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามศาสตร์สมัยใหม่และในคัมภีร์

ทางพระพุทธศาสนา

ปรากฏการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เกิดจากระบบนิเวศสูญเสียความสมดุล ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตพืช สัตว์ และรวมถึงมนุษย์ทั้งหมด เนื่องจากการขาดความสมดุลนั้นจึงทำให้ปัจจุบันได้หันมาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมกันอย่างจริงจัง ในบทนี้จะกล่าวถึง ความหมายและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ประเภทของสิ่งแวดล้อม ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และแนวคิดของการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งทางตะวันตกและตะวันออก รวมทั้งแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนา ดังจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

๒.๑ ลักษณะและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

จากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ และสังคม ที่ดำเนินสะสมกันมาอย่างยาวนานโดยไม่ระวังทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้ระบบนิเวศสูญเสียความสมดุลจนเป็นปัญหาให้ธรรมชาติแวดล้อมเกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งแวดล้อมทั้งหลายหมายถึงสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของสิ่งแวดล้อม

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๑ พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายของ "สิ่งแวดล้อม" ไว้ดังนี้

สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งต่างๆที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น

ในทางวิชาการ **สิ่งแวดล้อม** หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม มีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เป็นวงจรหรือวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ^๒

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีมีขนาดสามารถมองเห็นได้และไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งเป็นสิ่งที่ให้ทั้งคุณและโทษ^๓

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้และมองเห็นได้ และนามธรรม อย่างความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖).

^๒ http://human.tru.ac.th/elearning/Human%20Being/human-detail1_4.html

^๓ คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป, สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓

แบบแผนชีวิต มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้าง หรือ ทำลายอีกส่วนหนึ่ง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ^๔

จะเห็นได้ว่าการนิยามความหมายของสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้นว่า หมายเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เห็นได้ด้วยตาเปล่าและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่าทั้งที่ให้คุณและโทษรวมเรียกว่า สิ่งแวดล้อม

๒.๑.๒ ประเภทของสิ่งแวดล้อม

จากความหมายของสิ่งแวดล้อมที่กล่าวไว้ข้างต้น เราสามารถจำแนกประเภทของสิ่งแวดล้อมได้เป็น ๒ ประเภท โดยพิจารณาจากแหล่งกำเนิดของสิ่งแวดล้อม ได้แก่

๒.๑.๒.๑ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ(natural environment)

สิ่งแวดล้อมประเภทนี้ย่อมหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ที่กล่าวกันว่าเป็นความหลากหลายในธรรมชาติ บางชนิดใช้เวลาในการเกิดยาวนานมาก บางชนิดใช้ระยะเวลาสั้นๆในการเกิดสิ่งแวดล้อมชนิดหนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมชนิดอื่นๆ ถ้ามีการทำลายสิ่งแวดล้อมหนึ่งย่อมมีผลถึงสิ่งแวดล้อมอื่น เช่นกันตามลำดับ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ลักษณะ^๕ โดยพิจารณาจากการมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต

๑. สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (biotic environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ใช้ระยะเวลาสั้นๆ ในการเกิด เป็นสิ่งแวดล้อมที่สามารถเพิ่มจำนวนขึ้นมาทดแทนใหม่ได้ แต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่สูญสิ้นไปได้ หากมนุษย์เราทำให้ธรรมชาติเสียสมดุล ได้แก่ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชหญ้า สัตว์น้ำ เป็นต้น

๒. สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต (abiotic environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา บางชนิดใช้ระยะเวลาในการเกิดยาวนานมาก นานจนมนุษย์ไม่สามารถรอใช้ประโยชน์ได้ และสามารถสูญสิ้นไปได้ หากมนุษย์ใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ได้แก่ แร่ธาตุ แร่เชื้อเพลิง บางชนิดเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏให้มนุษย์ได้เห็น ได้รู้สึก ได้สัมผัส อย่างมากมายเหลือเฟือ ไม่มีวันสูญสิ้นไปจากโลก ได้แก่ ดิน หิน น้ำ อากาศ ความร้อน แสงสว่าง เสียง เป็นต้น

๒.๑.๒.๒ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made environment)

สิ่งแวดล้อมประเภทนี้มนุษย์อาจสร้างขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ มีทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ จับต้องได้ และสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้หรือไม่สามารถจับต้องได้ เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตนเอง หรืออาจสร้างขึ้นด้วยเหตุจำเป็นบางประการ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมีทั้งสิ่งที่ดีที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสิ่งที่ไม่ดีที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของมนุษย์เลวลง ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนต้องสูญเสียชีวิตหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย สุขภาพจิตเสื่อมโทรมลง สิ่งแวดล้อม

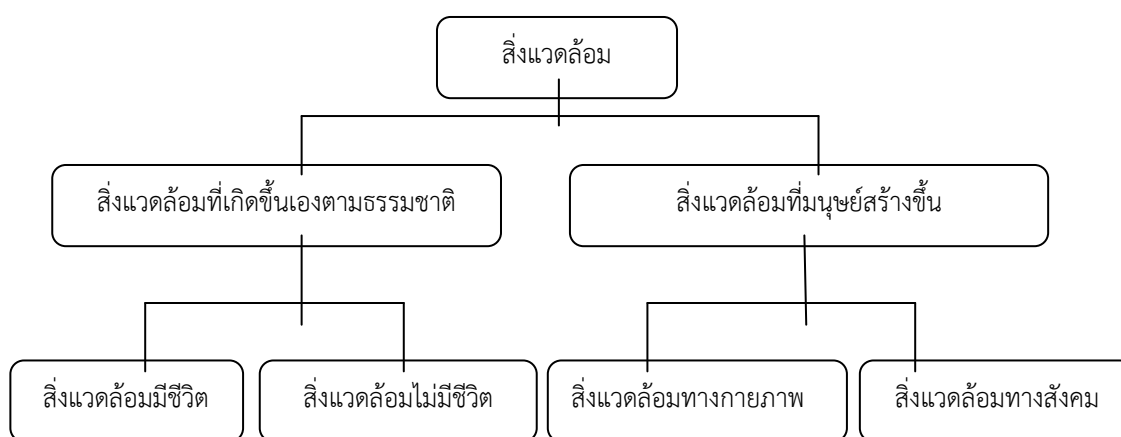
^๔ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, จาก <http://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi1/envi1-1.htm>.

^๕ ประยูร วงศ์จันทร์, วิทยาการสิ่งแวดล้อม, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มอเก่า, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น สามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ โดยพิจารณาจากความเป็นรูปธรรม หรือนามธรรมของสิ่งนั้นๆ

๑. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มองเห็นได้ จับต้องได้ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการมีชีวิตอยู่ บางสิ่งที่มนุษย์สร้างก็ เป็นไปเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ได้แก่ ป้ายชี้ อันหมายถึง อาหาร ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แต่บางสิ่งก็สร้างเพื่อสนองความต้องการอันไร้ขอบเขตของ ตนเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างที่เกินความจำเป็น อันจะนำความเสียหายมาสู่สิ่งแวดล้อมและชีวิต มนุษย์เองได้เมื่อถึงระดับหนึ่ง สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมีทั้งสิ่งที่ดี มีคุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ เช่น บ้านเรือน เสื้อผ้า รถยนต์ ถนน เครื่องมือทางการแพทย์ โทรศัพท์ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่ดี ทำให้ คุณภาพชีวิตเลวลง เช่น น้ำเน่าเสีย สารพิษที่ใช้ในการเกษตร สารพิษที่ปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเป็น นามธรรม มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่นกฎหมาย ประเพณี ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น บางสิ่งอาจสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เป็นต้น บางสิ่งอาจสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมความเจริญให้เกิดขึ้นแก่หมู่พล มนุษย์ เช่น การศึกษา การวิจัย เป็นต้น บางสิ่งสร้างขึ้นโดยพฤติกรรม การแสดงออกทั้งในลักษณะที่ ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เช่น การทะเลาะวิวาท การช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน การติดยาหรือสาร เสพย์ติ^๖ เป็นต้น สามารถสรุปประเภทของสิ่งแวดล้อมได้จากแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๑ ประเภทของสิ่งแวดล้อม

^๖ http://human.tru.ac.th/elearning/Human%20Being/human-detail1_4.html

๒.๑.๓ ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

มนุษย์เรามีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และในขณะเดียวกัน ก็เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการดำรงชีวิต จึงอาจกล่าวถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติได้เป็น ๔ ประการ ดังนี้ คือ

๑. เป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบ และผลิตผล
๒. เป็นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และช่วยเกื้อกูลให้ชีวิตดำรงอยู่ได้
๓. เป็นแหล่งรองรับของเสีย และของ เหลือเศษจากขบวนการผลิตและการบริโภค
๔. ให้ความรื่นรมย์แก่จิตใจของมนุษย์ เช่น ทิวทัศน์ ภูมิประเทศ ความงามของธรรมชาติ

ดังนั้น บริการต่างๆ ที่มนุษย์เราได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ และสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น แต่ทั้งนี้ จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด (Wise Use) และมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบ อย่างเหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (Sustainable Utilization) เพราะหากมีการตัดทอนใช้ ประโยชน์ที่มากเกินไปจนเกินขนาด และขาดความระมัดระวังในการใช้ ก็ย่อมจะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม จนกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์ ในที่สุด^๗

สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต มีส่วนทำให้คุณภาพของมนุษย์ไปในทางที่ดีและไม่ดี เพราะฉะนั้นทุกคนจึงมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและดูแลรักษา เพื่อลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์และโทษต่อสิ่งมีชีวิตได้ทั้งสิ้น

๑. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำใช้เพื่อการบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศใช้เพื่อการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดินเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดดให้ความร้อนและช่วยในการสังเคราะห์แสงของพืช

๒. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำที่ลึกมากๆ ได้ ช่วยให้ต้นกระบองเพชรดำรงชีวิตอยู่ในทะเลทรายได้

๓. สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

๔. สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมากเกินไปพืชจะลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้นทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือลดจำนวนลงระบบนิเวศก็จะกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง

^๗

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=21&chap=8&page=t21-8-infodetail02.html>

๕. สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่สิ่งแวดล้อม ในแง่ของการถ่ายทอดพลังงานระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย ในแง่ของการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกัน หรือเบียดเบียนกัน มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้มากมาย ในลักษณะที่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น ใช้ประโยชน์จากดินเพื่อการเพาะปลูก ใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ ใช้ประโยชน์จากเหมืองแร่เพื่อการอุตสาหกรรม

พอจะทำให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เพราะมนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าเมื่อใดสิ่งแวดล้อมมีความเปลี่ยนแปลงไปย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์ด้วยลักษณะเช่นนี้มนุษย์จึงควรที่จะเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๔ วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นปัญหาที่น่ากังวล ปัญหาหลักอันเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร ปัจจุบันโลกประกอบไปด้วยประชากรมนุษย์ประมาณ ๕,๙๒๖ ล้านคน (พ.ศ.๒๕๔๑) ประเทศที่มีขนาดใหญ่และมีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลก คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน มีประชากรประมาณ ๑,๒๔๓ ล้านคน มนุษย์มีความต้องการปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่ทรัพยากรที่สามารถสนองความต้องการของประชากรนั้นอยู่ในสภาพที่คงที่ และหลายอย่างลดลง บางอย่างสูญพันธุ์หรือหมดไป และที่ผ่านมามนุษย์พยายามดัดแปลงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างฟุ่มเฟือย มีการใช้สารเคมีก่อให้เกิดสารพิษตกค้างกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นวิฤตการณ์ เป็นภัยพิบัติรุนแรงต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เองและต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ของโลก การประชุมสหประชาชาติที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อมิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๕ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์ ได้มีการจัดตั้ง โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งประชาชาติ (UNITED NATION ENVIROVENT - PROGRAMME) หรือเรียกย่อๆ ว่า UNEP ขึ้น และกำหนดให้วันที่ ๕ มิถุนายนของทุกปีเป็น วันสิ่งแวดล้อมโลก (WORLD ENVIROVENT DAY)

สถานการณ์และปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ ทั่วโลกกล่าวโดยสรุปแล้วจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันยังเป็นประเทศในกลุ่มเดียวกันด้วยแล้ว จะพบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกันมาก ประเทศไทยก็เช่นกันจะมีปัญหาสิ่งแวดล้อมคล้ายๆ กับประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนาทั้งหลาย ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่วิตกของประเทศไทยอย่างกว้างขวางขณะนี้พอจะสรุปได้มีดังนี้

๑. ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า
๒. ปัญหาการลดจำนวนลงและการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า
๓. ปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วม
๔. ปัญหาแผ่นดินทรุด
๕. ปัญหาการขาดแคลนแร่ธาตุและพลังงาน
๖. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
๗. ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
๘. ปัญหาชุมชนแออัด
๙. ปัญหามลพิษ

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบในปัจจุบันที่เป็นปัญหาใหญ่และนำพาให้ระบบนิเวศทั้งหมดขาดความสมดุลนั้นก็คือ ระบบนิเวศป่าไม้ เพราะระบบนิเวศป่าไม้เป็นระบบนิเวศที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ของระบบนิเวศแต่ละอย่างให้มีความเกี่ยวเนื่องต่อกันอีกมากมาย ฉะนั้นการกำหนดเพื่อที่จะทำให้เราเตรียมการในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีความสำคัญ ควรที่จะมีการกำหนดและดูแลทั้งสิ้น

๒.๒ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมทางศาสตร์สมัยใหม่และพระพุทธศาสนา

การจัดการดำเนินการด้านระบบนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมึลักษณะและรูปแบบที่ทำให้เกิดผลเสีย หรือสร้างประสิทธิภาพของสิ่งที่ถูกดำเนินการนั้นให้ด้อยลงไป นั่นคือการดำเนินการที่เป็นไปด้วยความรอบคอบและมีวิสัยทัศน์ที่ดี ตามหลักวิธีการอนุรักษ์ทั้ง ๘ วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา การซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต หรืออาจกล่าวได้ว่าการจัดการนั้นเป็นการประยุกต์วิธีการอนุรักษ์มาดำเนินการด้วยการมีลักษณะและรูปแบบเฉพาะเพื่อนำไปสู่การรักษาประสิทธิภาพให้เกิดขึ้น^๔

เนื่องจากการจัดการระบบนิเวศเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องยึดวิธีการอนุรักษ์มาดำเนินการ เพื่อใช้ในการจัดระเบียบของกลุ่มคน และสังคมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องทำเป็นระบบโดยอาศัยแนวคิดต่างๆ ในการดำเนินการดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม

ระบบนิเวศเป็นส่วนหนึ่งในสิ่งแวดล้อมที่ขาดไม่ได้ เมื่อใดที่ระบบนิเวศขาดความสมดุลไปย่อมที่จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแนวคิดของการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

แววบุญ แยมแสงสังข์ ได้ให้ความหมายของการจัดการระบบนิเวศว่า ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในแหล่งที่อยู่อาศัย ณ ที่ใดที่หนึ่ง ความสัมพันธ์มี ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตและระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง โดยมีการถ่ายทอดพลังงานและสารอาหารในบริเวณนั้นๆ สิ่งแวดล้อมคือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ ทั้งเกิดขึ้นได้เองตาม ธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้น ระบบนิเวศจึงมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบของกลุ่ม สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ และกลุ่มสิ่งไม่มีชีวิต การค้นพบทางวิทยาศาสตร์มีส่วนทำให้อัตราการตาย ลดลงและอัตราการเกิดเพิ่มขึ้น โดยเขตที่มีประชากรหนาแน่นเป็นบริเวณที่มีปัจจัยที่เอื้อต่อการตั้ง ถิ่นฐาน^๕

เกศินี แก้วนเจริญ และคณะ ได้ให้ความหมายของการจัดการระบบนิเวศว่า เป็นวิธีการจัดการรูปแบบหนึ่ง ที่มีการบูรณาการระบบนิเวศ เข้ากับเป้าหมายด้านสังคม และ เศรษฐกิจ และมีการรับรู้ของมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญ ของระบบนิเวศ การพิจารณาระบบนิเวศจะต้องไม่มีขอบเขตของการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้อง ต้องให้ความสำคัญกับ ประเด็นความซับซ้อนของกระบวนการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคม โดยใช้วิธีการจัดการแบบการปรับตัวเมื่อเผชิญกับ

^๔ เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๕.

^๕ แววบุญ แยมแสงสังข์, ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม, อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อุดรธานี, หน้า ๒.

ผลลัพธ์ที่ไม่แน่นอน ต้องนำผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย เข้ามาสู่กระบวนการกำหนดปัญหาและหาทางออกแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการระบบนิเวศโดยรวม และวิธีการ ตอบสนองต่อการรบกวนระบบนิเวศ รวมทั้งให้ความสำคัญ กับความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และความยั่งยืนของ มนุษย์และระบบนิเวศสืบต่อไป^{๑๐}

เกษม จันทรแก้ว ได้กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานกิจกรรมต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นการกำหนดกิจกรรม ที่จะทำซึ่งเป็นกิจกรรมใดก็ได้ และกิจกรรมเหล่านั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม และเมื่อดำเนินการไปแล้วทั้งระบบนั้นๆ สามารถจะเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์ พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอย่างอื่นถาวรต่อไป โดยไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด^{๑๑}

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ ได้กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการที่เน้นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อการจัดการภายใน ซึ่งจะต้องเตรียมแผนการดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือโต้ตอบภาวะการณ์แข่งขันได้อย่างรวดเร็ว โดยมีการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม^{๑๒}

โฉมพิศ ชือสัตย์ กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง แนวทางและกระบวนการต่างๆ ที่จะทำให้กระบวนการและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายดำรงอยู่ในสภาวะที่สมดุล การแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการดำเนินการโดยที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมต่างๆ อำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ได้สูงสุด^{๑๓}

หนังสือ คุณค่าระบบนิเวศและการบริการของระบบนิเวศ สำหรับภาคธุรกิจ กล่าวว่า การจักระบบนิเวศ ดังนี้ ธรรมชาติของน้ำและป่าไม้ ที่มีความสามารถในการควบคุมสภาพภูมิอากาศ และป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น การป้องกันการกัดเซาะของดิน การรับรองมลพิษ การดูแลซึบก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์การเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงการก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์^{๑๔}

ตามที่แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปว่า การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ได้อย่างยั่งยืน ยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติให้มากที่สุด ในการดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งเราทุกคนต้อง

^{๑๐} เกศินี แก้วนเจริญ และคณะ, **ชุมชนจัดการตนเอง บนฐานระบบนิเวศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๕, หน้า ๓๐.

^{๑๑} เกษม จันทรแก้ว, **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๙.

^{๑๒} วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ, **การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๘๗.

^{๑๓} โฉมพิศ ชือสัตย์, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: พิกัดอักษร, ๒๕๓๘), หน้า ๙๔.

^{๑๔} หนังสือ **คุณค่าระบบนิเวศและการบริการของระบบนิเวศ สำหรับภาคธุรกิจ**, เอกสารอัดสำเนา, หน้า ๙.

ช่วยกันศึกษา หาความรู้ วิธีการนำมาใช้ปฏิบัติ เพราะการจัดการที่ไม่ดีพอ อาจจะทำให้เกิดปัญหาและผลเสียหลายอย่างๆ ติดตามมาอย่างมากมายได้

๒.๒.๒ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของศาสตร์สมัยใหม่

วิทยาการความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาประเทศตะวันตกย่อมที่มีอิทธิพลในด้านแนวความคิดและการพัฒนาเสมอ ดังนั้นทิศทางด้านนิเวศวิทยาของชาวตะวันตกที่จะได้นำมาเสนอ ดังต่อไปนี้คือ

Odum, E. P.; Barrett, G. W. กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพมากเท่ากับวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ นิเวศวิทยามนุษย์เป็นการสืบสวนแบบสหวิทยาการเข้าไปในนิเวศวิทยาของสายพันธุ์ของเรา "นิเวศวิทยามนุษย์อาจถูกกำหนดเป็น (๑) จากมุมมองทางชีว-นิเวศ เพื่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีอำนาจครอบงำทางนิเวศของชุมชนและระบบของทั้งพืชและสัตว์ (๒) จากมุมมองทางชีว-นิเวศในแบบที่เป็นเพียงแค่ผลกระทบจากสัตว์ที่มีต่อสัตว์อื่นและการที่สัตว์ได้รับผลกระทบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพวกมัน และ (๓) เพียงแค่ความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะที่แตกต่างจากชีวิตสัตว์โดยทั่วไปการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและที่ผ่านการปรับปรุงในวิธีการที่โดดเด่นและสร้างสรรค์^{๑๕}

Thomas Aquinas กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหมดสนองประโยชน์ขององค์รวมในเทววิทยาแบบนั้น โดยการใช้เป้าหมายและความต้องการของมนุษย์ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ใช้เพื่อบำบัดความต้องการทางชีววิทยา และสนองความรู้ทางจิตวิญญาณ มากกว่าจะเป็นสิ่งหนึ่งโดยตัวของมันเอง สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม แบ่งเป็น มนุษย์ พืช และสัตว์เลี้ยงทั่วไป^{๑๖}

Dixon and William ได้กล่าวว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และป่าต้นน้ำนั้นมิได้เป็นปัญหาเฉพาะทางด้านชีวภาพเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องถึงปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสถานการณ์ต่างๆ ในอดีตมักแก้ปัญหาเฉพาะด้านชีวภาพ โดยมองข้ามประเด็นทางสังคม และวัฒนธรรม จึงไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศทางธรรมชาติ และระบบสังคมมนุษย์ เพราะทั้งสองระบบนี้มีความสัมพันธ์กันในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบสารกันตลอดเวลาขณะอยู่ในสังคม^{๑๗}

Wilson, E. O. กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้ในการบูรณะซ่อมแซมสถานที่ที่ถูกปนเปื้อนโดยผ่านการแทรกแซงของมนุษย์ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และในการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม Edward O. Wilson ได้คาดการณ์ไว้ในปี ๑๙๙๒ ว่าศตวรรษที่ ๒๑ "จะเป็นยุคของการฟื้นฟูในนิเวศวิทยา"^{๑๘} วิทยาศาสตร์เชิงนิเวศนี้ได้ขยายตัวอย่างมากในการลงทุน

^{๑๕} Odum, E. P.; Barrett, G. W. (2005). *Fundamentals of Ecology*. Brooks Cole. p. 598.

^{๑๖} Thomas Aquinas (1225-1274), *นิเวศวิทยากับศาสนา จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๑, หน้า ๒๓๔.

^{๑๗} ประวิทย์ ฉัตรตะนาคะ, "การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำจาง อำเภองาว จังหวัดลำปาง", *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^{๑๘} Wilson, E. O. (1992). *The Diversity of Life*. Harvard University Press. p. 440.

อุตสาหกรรมในการฟื้นฟูระบบนิเวศและกระบวนการทั้งหลายของระบบเหล่านี้เพื่อละทิ้งสถานที่เหล่านั้นหลังจากการฟื้นฟู ผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าไม้เป็นตัวอย่างที่ว่าจางนักนิเวศวิทยาเพื่อพัฒนา ปรับตัว และดำเนินการในวิธีการที่มีพื้นฐานจากระบบนิเวศให้เป็นการวางแผน การดำเนินงาน และขั้นตอนการฟื้นฟูของการใช้ประโยชน์ที่ดิน วิทยาศาสตร์เชิงนิเวศน์จะถูกใช้ในวิธีการของการเก็บเกี่ยวแบบอย่างยั่งยืน การจัดการของโรคและการระบาดของไฟป่า ในการจัดการปริมาณปลาในการประมง สำหรับการบูรณาการการใช้ที่ดินที่มีการป้องกันพื้นที่และชุมชน และการอนุรักษ์ในภูมิทัศน์ทางภูมิศาสตร์-การเมืองที่ซับซ้อน

ความซับซ้อนทั้งหลายทางนิเวศที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ผ่านการแปลงทางเทคโนโลยีของ biome ของโลกได้เป็นสาเหตุให้เกิดยุค Anthropocene (ยุคหนึ่งในช่วงเวลาสำคัญในอดีตที่เริ่มขึ้นเมื่อกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบนิเวศของโลก) ชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานการณ์ทั้งหลายได้สร้างความจำเป็นสำหรับวิทยาศาสตร์แนวรวมใหม่ที่เรียกว่า 'มนุษย์กับระบบธรรมชาติ coupled human and natural systems' ที่สร้างขึ้นบนสถานการณ์นั้น แต่เคลื่อนที่เกินจากสาขาวิชาของมนุษย์^{๓๙} ระบบนิเวศผูกเข้ากับสังคมมนุษย์ผ่านทางหน้าที่การทำงานที่วิกฤตและครอบคลุมทั้งหมดของการสนับสนุนชีวิตที่พวกเขาจำใจไว้ ในการรับรู้ของหน้าที่การทำงานเหล่านี้และความไม่สามารถของวิธีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่จะเห็นค่าในระบบนิเวศ ได้มีการพุ่งขึ้นของการสนใจในทุนทางสังคมธรรมชาติซึ่งจัดหาวิธีการใส่มูลค่าในคลังและการใช้ข้อมูลและวัสดุอันเนื่องมาจากสินค้าและบริการของระบบนิเวศ ระบบนิเวศทำการผลิตควมคุม บำรุงรักษา และให้ในสิ่งจำเป็นที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของมนุษย์

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความหมายของการจัดการระบบนิเวศของแนวคิดทางตะวันตกนั้นเป็นแนวคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ จึงทำให้ระบบนิเวศเป็นการนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ให้กับมนุษย์ของเรา ซึ่งในจุดนี้จึงทำให้มนุษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศหรือเข้ามามีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสียไป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ทำลายระบบนิเวศทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง

๒.๒.๓ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎก

สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิตมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต มีการใช้พลังงานและแลกเปลี่ยนสารอาหารซึ่งดำเนินไปภายใต้ความสมดุลของธรรมชาติเรียกว่า ระบบนิเวศ แต่ถ้าระบบนิเวศขาดความสมดุลหรือถูกทำลาย ย่อมเกิดผลกระทบต่อดำรงชีวิตของสรรพสิ่งในระบบ ทำให้มนุษย์เห็นความสำคัญของระบบนิเวศและรู้จักการนำสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์และช่วยแก้ไขปัญหา ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศเชิงพุทธได้เป็นอย่างดี

พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศตั้งแต่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ พระพุทธองค์ทรงประสูติในราชตระกูล อินเดียโบราณ นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ

^{๓๙} Liu, J.; Dietz, Thomas; Carpenter, Stephen R.; Folke, Carl; Alberti, Marina; Redman, Charles L.; Schneider, Stephen H.; Ostrom, Elinor; Pell, Alice N. และคณะ (2009). "Coupled human and natural systems". AMBIO: A Journal of the Human Environment 36 (8): 639–649.

ณ สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ณ ลุมพินีวันอุทยานมีแมกไม้ที่ร่มรื่นสวยงามอยู่แห่งหนึ่ง เมื่อพระนางสิริมหามายาเทวี เสด็จผ่านไปก็พบต้นไม้ขึ้นเรียงรายอยู่หนาแน่นเป็นกลุ่มก้อน บนพุ่มไม้แต่ละพุ่มปกคลุมด้วยดอก ไม้งามตายิ่งนัก นกนานาพันธุ์เกาะอยู่ตามกิ่งไม้ ส่งเสียงร้องรับกันอย่างร่าเริง พระนางเสด็จถึงต้นสาละใหญ่ ซึ่งหนาแน่นด้วยกิ่งใบโศดเด่นอยู่ท่ามกลางแมกไม้ทั้งมวล แล้วทรงรู้สึกประหลาดพระครรภ์ ประสูติโพธิสัตว์ ณ โคนมหาสาละนั้นนั่นเอง”

เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระราชนกุมาร พระเจ้าสุทโธทนะทรงสร้างปราสาท ๓ ถุ เพื่อให้น้ำพระทัยว่าพระองค์ทรงมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่พร้อมไปด้วยโลกียสุขทุกประการ แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงหันเหจากชีวิตในราชวังที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ทรงมุ่งแสวงหาสัจชีวิตหรือสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น ราวป่า ถ้ำ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น และได้ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จะเห็นได้ว่า ความสงบของธรรมชาติเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐและสาร์ตเถแห่งการตรัสรู้ก็คือ ธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในการประทับอยู่ตามราวป่าและภูเขา เป็นเวลา ๔๕ พรรษา^{๒๐}

ส่วนในคัมภีร์มโนปุรณได้แสดงสถานที่และปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าใน ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้านั้น เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ป่าหรืออารามป่า ดังนี้

พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นมคธ

พรรษาที่ ๒-๔ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

พรรษาที่ ๕ ภูฏาคารศาลา (เรือนยอด) ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี แคว้นกาฬ

พรรษาที่ ๖ ภูเขาฆากุละ

พรรษาที่ ๗ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พรรษาที่ ๘ ป่าเกสกลา (ป่าไม้สีเขียว) สูงสุดมารคิระนคร แคว้นภัคคะ

พรรษาที่ ๙ กรุงโกสัมพี แคว้นโกศล

พรรษาที่ ๑๐ ป่าปาริเลยก ใกล้กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ

พรรษาที่ ๑๑ ชนบทชื่อทักษิณาคิริ เอกนาฬิ แคว้นมคธ

พรรษาที่ ๑๒ กรุงวรัญชา

พรรษาที่ ๑๓ ภูเขาจาฬิยะ

พรรษาที่ ๑๔ เขตวันมหารวิหาร กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

พรรษาที่ ๑๕ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ

พรรษาที่ ๑๖ กรุงอาฬวี แคว้นอาฬวี

พรรษาที่ ๑๗ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

พรรษาที่ ๑๘-๑๙. ภูเขาจาฬิยะ

พรรษาที่ ๒๐ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

พรรษาที่ ๒๑-๔๕ กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล (พระเชตวันมหารวิหารบ้าง บุพพารามบ้าง) จะเห็นได้ว่าพรรษาที่ ๑ และ ๒๐ เป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ป่าไม้หรือสวนป่าแม้จะเป็นการ

^{๒๐} Wickkremesinghe, K.D.P. *The Biography of the Buddha*. Columbo: J.W.Mawata, 1972. P.48.

ระบุมืองเอาไว้ เช่น ราชคฤห์ แต่สถานที่ประทับจำพรรษาจริงนั้น คือ สวนป่า เช่น สวนป่าไผ่ สวนป่ามะม่วง รอบๆ กรุงราชคฤห์ พรรษาที่ ๑๒ กรุงเวรัญชา แต่ประทับจำพรรษาที่โคนต้นไม้สะเดา สวนป่าเหล่านั้น ภายหลังก็ได้พัฒนาเป็นอารามและมหาวิหาร เช่น เขตวันมหาวิหารหรือเวฬุวันมหาวิหาร เป็นต้น พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะพักในป่าต่างๆ แล้ว ภูเขา และถ้ำอีกหลายแห่งก็เคยเป็นที่พักของพระพุทธองค์^{๒๑} ถ้าสุรขาทา ภูเขาคิชมภู เมืองราชคฤห์^{๒๒} ภูเขาอิสิคิลี เมืองราชคฤห์^{๒๓} ภูเขาอินทภู เมืองราชคฤห์^{๒๔} หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงใช้เวลาโปรดเวไนยสัตว์^{๒๕} ตามสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมีวัดป่าขึ้นมากมาย อาทิ ป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสารแห่งราชคฤห์ ป่าปาลิไลยก์ สวนป่ามหาวัน กรุงเวสาลี ภูเขาคิชมภู และในการดับขันธปรินิพพานทรงเลือกเอาป่าสาละวัน เมืองกุสินารา เป็นสถานที่ช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ทรงมีความเมตตากรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย คำสอนที่มีต่อพระสาวกนั้น รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำสมาธิตามรากไม้ โคนไม้ที่ว่าง เป็นต้น คำสอนนี้ดูเหมือนเป็นการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตตามแบบของชาวพุทธโดยแท้

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยเฉพาะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าไม้ ในการพักอาศัยเพื่อการบำเพ็ญเพียร ในการปฏิบัติกิจทางการพัฒนาจิตใจ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒.๔ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ได้ให้ความหมายของการจัดการระบบนิเวศว่า สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าที่ไม่แตกต่างกันไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กรหรือสังคมอื่นๆ ดังจะพบว่า การแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสูงป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนา จิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้อันตรัสสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับป่าเป็นอย่างยิ่งเพราะเหตุนี้พระพุทธองค์จึง ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^{๒๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของการจัดการระบบนิเวศว่า คนไทยกับสัตว์ป่า ถ้าเราพัฒนาคนไม่สำเร็จ แม้ว่าคนนั้นจะเป็นสัตว์เมืองก็จริง ตัวอยู่ในเมืองแต่หัวใจเป็นสัตว์ป่า และจะเป็นสัตว์ป่าที่ร้ายกว่าสัตว์ป่าชนิดไหนๆ ทั้งหมด ดังจะเห็นได้ง่ายๆ ว่ากวางไม่หมดเพราะเสือกัด แต่กวางอาจจะหมดป่าเพราะคนล่า พระพุทธเจ้าไม่หนีปัญหาข้อความที่พระองค์ตรัสตอนหนึ่งว่า อหิ นาโคว สงคามะ เรานี้เหมือนช้างเข้าสู่สงคราม เมื่อเข้าสู่สงครามต้องเจอหอก ดาบ และแม้แต่

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๕/๒๑๗.

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒๓/๒๓๖.

^{๒๓} สึง. ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๙/๑๗๔.

^{๒๔} สึง.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๖/๑๙๖.

^{๒๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๓/๑๙๓.

^{๒๖} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), **พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า**, นิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

ลูกศร ลูกธนูที่เขายิงมา เราจะไปกลัวไร เราต้องสู้เหมือนช้างใหญ่เข้าสู่สงครามแล้ว ไม่มีความหวาดกลัว เพราะฉะนั้นชาวพุทธนี่เป็นนักสู้ปัญหา ต้องใช้ปัญญาแก้ปัญหา เหตุเกิดที่ไหนต้องให้ระงับที่นั่น อันนี้เป็นคติอย่างหนึ่ง^{๒๗}

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) เล่าว่าพระภิกษุอีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมราวป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า "แอ่งศิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค้างคารดาดำไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาดมาให้อินดี การที่อาดมาอยู่ในเสนาสนะป่า คือชอกเขาและถ้ำอันเป็นที่สงัด เป็นที่ส่องแสงอาทิตย์แห่งมวลมฤค ย่อมทำให้อาดมาอินดี อาดมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลวว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาดมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว" พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชวรมุนีกล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และสติสิกขาอันน่าจะมีคุณค่าในแง่การผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้อ่อมจะบอกได้ว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ ด้วย^{๒๘}

พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) กล่าวไว้ในโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สภาพบรรยาการทั่วไปในสังคมเมือง เริ่มมีมลพิษที่เป็นภัยต่อสุขภาพชาวโลกมากเทคโนโลยีมีวิวัฒนาการขึ้นเท่าใดสิ่งแวดลอมยิ่งทรุดโทรมลงเท่านั้น หากเราทั้งหลายไม่รักษาคุณภาพของธรรมชาติให้สู่สภาพเดิม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะจากไปอย่างไม่มีวันเรียกกลับคืนมาได้ ทรัพยากรธรรมชาติด้านพืชสวนที่บรรพบุรุษไทยได้รักษาไว้ เป็นมรดกตกทอดถึงคนรุ่นใหม่ กำลังถูกรุกราน จากสภาพการณ์ของโลกปัจจุบัน เมื่อมองในภาพรวมหลายคนคิดว่าพืชผลไทยของเรายังสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการมองแบบภาพลวงตา ถ้าเรายังหลงระเริงอยู่เช่นนี้ จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ สูญสลายไปอย่างน่าเสียดาย หากท่านคือ ผู้ให้ ผู้บริโภค และนักท่องเที่ยว ความพึงพอใจอันได้จากการศึกษาหาความรู้ และการได้สัมผัสกับความงามตามธรรมชาติเป็นการอนุรักษ์สภาพสวนจนสามารถเก็บความรู้สึกที่ดีไว้ได้ ในเวลาเดียวกัน บรรดาพืชผักผลไม้และเศษอาหารที่เหลือใช้ในโครงการต่างๆ ได้รวบรวมมาทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ ซึ่งนำผลผลิตนั้นกลับมาใช้ในการเกษตรได้อีก นับว่าเป็นวงจรที่ควรจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาสสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีเยี่ยม โครงการนี้จึงเป็นศูนย์กลางการศึกษาด้านพืชพันธุ์ไม้ เพื่อประโยชน์สุขของบุคคลทั่วไป^{๒๙}

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับระบบนิเวศป่าไม้ประกอบด้วยทรัพยากรทั้งหลาย ดิน หิน ต้นไม้พืชพรรณสัตว์ป่าทั้งบก ในอากาศและในน้ำ รวมทั้งภูผาต้นน้ำ และแหล่งน้ำ ที่ต่างก็พึ่งพา

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *คนไทยกับสัตว์ป่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๔๙.

^{๒๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.

^{๒๙} **พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)**, *โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช*, ๒๕๕๕.

อาศัยซึ่งกันและกัน สามารถดำรงอยู่ด้วยกันในธรรมชาติอย่างสมดุลน่าชื่นชม แม้บางครั้งมนุษย์ก็อาศัยป่าในการบำเพ็ญพรตภาวนาและบารมีด้วย พระพุทธศาสนานอกจากจะมีธรรมะที่อนุรักษพืชและสัตว์แล้ว ยังครอบคลุมถึงการอนุรักษพื้นธรณีและดินด้วย

พระไพศาล วิสาโล ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักอนุรักษที่อุทิศตนให้กับงานอนุรักษป่าไม้มากท่านหนึ่ง ท่านทราบดีว่าพระสงฆ์จะได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน ดังนั้นท่านจึงพยายามชักนำให้ชาวบ้านในตำบลแก้งคร้อ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ลดพื้นที่การปลูก มันสำปะหลังและอ้อย เนื่องจากการปลูกพืชทั้งสองชนิดนี้ทำให้ดินเสื่อม ท่านได้นำการเกษตรแบบผสมผสานมาเป็นทางเลือกให้ชาวบ้าน อย่างไรก็ตามท่านยอมรับว่าการดำเนินงานของท่านยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เพียงช่วยลดการทำลายป่าของชาวบ้านลงได้ระดับหนึ่ง นอกจากนี้พระไพศาลยังเป็นผู้ริเริ่มโครงการ “ธรรมยาตราเพื่อทะเลสาบสงขลา” โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะกระตุ้นชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบๆ ทะเลสาบสงขลาให้ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบ เนื่องจากปรากฏว่าน้ำในทะเลสาบบางส่วนเน่าเสียจนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ สาเหตุของปัญหาเกิดจากการกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านและโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่รอบๆ ทะเลสาบนั่นเอง ท่านได้นำ พระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป และฆราวาส จำนวน ๑๒๐ คนร่วมในการรณรงค์ครั้งนี้ พระไพศาลต้องการให้คนไทยทุกคนยับยั้ง และทำงานอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง เพื่อคุณภาพชีวิตและความรุ่งเรืองของประเทศ^{๓๐}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวไว้ว่า สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิตมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต มีการใช้พลังงานและแลกเปลี่ยนสารอาหารซึ่งดำเนินไปภายใต้ความสมดุลของธรรมชาติเรียกว่าระบบนิเวศ แต่ถ้าระบบนิเวศขาดความสมดุลหรือถูกทำลาย ย่อมเกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งในระบบ ทำให้มนุษย์เห็นความสำคัญของระบบนิเวศและรู้จักการนำสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์และช่วยแก้ไข้ปัญหา ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศเชิงพุทธได้เป็นอย่างดี การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้^{๓๑}

ทวีวัฒน์ บุญทริภักดิ์^{๓๒} รายงานเกี่ยวกับความเห็นของท่านพุทธทาสภิกขุต่อธรรมชาติ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติที่บริสุทธิ์เป็นตัวอย่างของสังคมนิยมที่บริสุทธิ์ ระบบสุริยะเป็นระบบสังคมนิยมที่ประกอบด้วยดวงดาวใหญ่น้อยที่อยู่ร่วมกับโดยไม่รบกวนซึ่งกันและกัน ทุก

^{๓๐} ข้อสรุปบทสัมภาษณ์ของ ชิตโชติรส ที่สัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล แห่งวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post, Chetchotiros, N.1996. 'Abbot teaches peace and conservation in a materialist era', Bangkok Post Newspaper, 26 March, p. 20.

^{๓๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ธรรมะกับการอนุรักษสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๓๒} ทวีวัฒน์ บุญทริภักดิ์, “พุทธทาส ภิกขุ: ธรรมสังคมนิยม กับ ธรรมชาติ”, กรุงเทพฯ: ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๘) : หน้า ๗

ชีวิตในจักรวาลไม่สามารถอยู่อย่างอิสระได้ด้วยตัวของมันเอง มันต้องได้รับการเกื้อหนุนจากสมาชิกในสังคมของมัน ไม่มีอะไรแยกขาดจากกันได้ ผลผลิตทางธรรมชาติจะไม่มากไปกว่าความจำเป็นในการดำรงชีวิต ความยุติธรรมในสังคมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ คนกลับสู่สภาวะสมดุลของสังคมนิยมธรรมชาติ ตามความเห็นของท่าน สังคมนิยมคือ คุณสมบัติพื้นฐานของธรรมชาติ ที่มีความพอดี คนมีสิทธิที่จะใช้ทรัพยากรเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ที่สำคัญคือคนต้องเรียนรู้การแบ่งปันส่วนเกิน เพื่อการกุศลที่จำเป็นสำหรับการอยู่อย่างสงบสุขกับคนอื่นในสังคม ดังนั้นเรื่องของการรู้จักบริโภคทรัพยากรให้น้อย จึงควรปลูกฝังให้กับคนในสังคม คนควรรู้จักควบคุมความอยากและความโลภของตน นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้กล่าวว่า

ธรรมะ คือ ธรรมชาติ

ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ

ธรรมะ คือ หน้าที่ของคนที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ

ธรรมชาติ คือ ผลพอกพูนที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของคนตามกฎของธรรมชาติ

มนุษย์จะต้องเป็นไปตามหลักความเป็นจริงของไตรลักษณ์คือยอมรับความเป็นจริงในเรื่องความเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ที่ตั้งอยู่บนความถูกต้องของธรรมชาติก่อให้เกิดดุลยภาพที่เหมาะสมในการเกื้อกูลเกื้อกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

จากแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพอสรุปได้ว่า มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันทางการพึ่งพาอาศัยกันและกันเพื่อใช้เป็นที่พักพิงเพียรทางพระพุทธศาสนา และจะต้องพัฒนาจิตใจของตนให้มากกว่าเป็นสัตว์ธรรมดา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้ และมีหน้าที่ปฏิบัติกับสัตว์ พืช เสมอเหมือนว่าเป็นเพื่อร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้น จึงต้องมีหลักธรรมประจำใจ คือ เมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นต้น

จากการที่ได้รวบรวมแนวคิดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศและปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับความหมายแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม พอสรุปให้เห็นว่าเป็นการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากมนุษย์เป็นตัวการในการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และเสนอหาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่างๆในปัจจุบัน ทั้งลดความเห็นผิดที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม จนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ในพอจะสรุปแนวคิดการจัดการระบบนิเวศ ดังนี้

๑. ทศณะแนวคิดของนักคิดนิเวศวิทยาชาวตะวันตก มีแนวคิดหลักคือการจัดการสิ่งแวดล้อมในยุคต้น โดยเชื่อว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของพระเจ้าที่ประทานให้แก่มนุษย์ เพราะเป็นการยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมา ได้เห็นแล้วว่าการยึดมนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงปรับทัศนคติใหม่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมนั้น

๒. แนวคิดของนักนิเวศวิทยาตะวันออก มีพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา สรุปว่า แท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อมมีความเอื้อเฟื้อต่อระบบชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก

ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร และยารักษาโรคไปในตัว สำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งทั้งหลาย ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มนุษย์สามารถนำพาและพัฒนาชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและอาศัย สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชีวิตให้สูงสุดจนถึงความหลุดพ้นได้

ดังนั้นเพื่อให้สิ่งแวดล้อมเกิดการดำรงอยู่อันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในอนาคต จะได้นำไป วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในบทต่อไป